

บทปริทัศน์หนังสือ

เคียวโย โตชิเตะโนะ เซโคชิโนะ มะนะบิคะตะ.
(教養としての世界史の学び方), (ภาษาญี่ปุ่น)
ยะมะซึตะ โนริฮิสะ บรรณาธิการและผู้เขียน
(สนพ.โทโยเคไซชิมโปชะ 2019)

ปิยดา ชลวร*

---

* คณะนานาชาติศึกษา มหาวิทยาลัยเทนรี

หนังสือรวมบทความเล่มนี้แปลเป็นภาษาไทยได้ว่า *วิธีเรียนประวัติศาสตร์โลก* ในฐานะความรู้พื้นฐาน ซึ่งอาจจะฟังดูน่าเบื่อไปหน่อย แต่หากอ่านดูจะพบว่า มีเนื้อหาที่หลากหลายและนำเสนอมุมมองใหม่ในการศึกษาประวัติศาสตร์โลก ประกอบไปด้วยบทความ 13 บทและคอลัมน์เสริมโดยนักประวัติศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ในญี่ปุ่น

หนังสือแบ่งเป็นสามภาค ภาคแรกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์นิพนธ์หรือ การเขียนประวัติศาสตร์โลกที่ผ่านมาโดยตัวบรรณาธิการ คือยะมะซิตะ โนริฮิสะ ลูกศิษย์ของเอมมานูเอล วอลเลอ์สทินเจ้าของทฤษฎีระบบโลกชาวอเมริกัน ภาคสองเป็นการมองและการเขียนประวัติศาสตร์ในเชิงพื้นที่โดยแบ่งเป็น ยุโรป เอเชีย อเมริกาและโลกมุสลิม ภาคสามพูดถึงการศึกษาประวัติศาสตร์จาก แนวคิดทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ในภาคแรก ผู้เขียนเริ่มจากที่มาของประวัติศาสตร์ในฐานะความรู้แขนงหนึ่ง ประวัติศาสตร์ถึงจะเป็นศาสตร์ ๆ หนึ่ง แต่ก็ไม่สามารถแยกออกจากตำนานได้และ มักถูกเขียนขึ้นเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ทางการเมือง เช่น เพื่อสร้างความรู้สึก ชาตินิยม การเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในปัจจุบันมักแบ่งยุคสมัยออกเป็น สามสมัยหลัก ๆ คือสมัยโบราณ สมัยกลางและสมัยใหม่ สมัยโบราณเป็นยุคของ อาณาจักรโรมัน สมัยกลางเริ่มราว ค.ศ. 1100 ที่อาณาจักรโรมันล่มสลายไปจนถึง กลางคริสต์ศตวรรษที่ 15 ซึ่งเป็นช่วงที่ดินแดนต่าง ๆ ในยุโรปก่อตัวเป็นรัฐ สมัยใหม่เริ่มราวปี 1458 เป็นต้นไป การแบ่งอย่างนี้เอาอะไรมาวัด ตัววัดหลัก ๆ คือการพัฒนาทางทะเล ทางอาวุธ และทางความรู้และวิทยาการต่าง ๆ ในยุโรป ตะวันตกซึ่งเกิดขึ้นหลังปี 1500 จนนำไปสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษ

ผู้เขียนชี้ว่าการแบ่งยุคสมัยดังกล่าวโดยให้สมัยใหม่ (ตั้งแต่ปี 1458) เป็นสมัยที่สังคมมนุษย์บรรลุเป้าหมายของประวัติศาสตร์ คือมีความเจริญด้าน วิทยาศาสตร์การแพทย์ และมีระบบเศรษฐกิจที่เชื่อมโลกเป็นหนึ่งเดียวกันนั้น เป็นการมองที่มีอคติหลายอย่าง อคติอย่างแรกคือเป็นการมองที่มนุษย์ในปัจจุบันใช้ตัดสินโดยให้สมัยใหม่เป็นเป้าประสงค์ของความสำเร็จ นั่นคือ เอาสมัยใหม่เป็นตัวตั้งแล้วมองยุคอื่นเป็นยุคที่ยังไม่พัฒนาเต็มที่ อคติอย่างที่สอง คือเป็นการมองจากระดับของชาติเป็นหลัก อคติอย่างที่สามคือเป็นการมอง ที่เอายุโรปเป็นศูนย์กลาง โลกไม่ได้มีแต่ยุโรปภูมิภาคเดียว การมองโดยให้

ยุโรปเป็นหลักทำให้เรามองข้ามภูมิภาคอื่นๆ ไป สำหรับภูมิภาคอื่น ไม่มีอะไรมาวัดตายตัวได้ว่าช่วงไหนเป็นยุคโบราณ ยุคกลางและยุคใหม่ (ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นมียุคใหม่ช่วงต้นด้วย คือสมัยเอโดะ) และมักแบ่งยุคสมัยตามการเปลี่ยนราชวงศ์ จึงไม่สามารถเอามาตรฐานของยุโรปมาใช้ได้ การนิยามความหมายและขอบเขตของ “ยุคใหม่หรือสมัยใหม่” โดยตัวมันเองก็แตกต่างกันหลากหลายตามแต่ว่าจะมองจากมุมไหน การมองแบบนี้ (รวมทั้งทฤษฎีของวอลเลอ์สทีนเอง) ถูกวิพากษ์วิจารณ์มากในช่วงทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา มีการนำเสนอการมองประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้มองจากแนวตั้ง นั่นคือจากยุคเก่าสู่ยุคใหม่ แต่มองจากแนวนอน คือดูในเชิงพื้นที่และความต่อเนื่องของภูมิภาคหรือประเทศต่างๆ ในโลกว่าต่อเนื่องหรือสัมพันธ์กันอย่างไรในช่วงเดียวกันมากกว่า และไม่ได้มองโดยเอาตัวมนุษย์ในยุคปัจจุบันเป็นที่ตั้ง แต่มองจากพื้นฐานความเป็นจริงโดยอาศัยศาสตร์อย่างธรณีวิทยาและชีววิทยาเข้ามาช่วย แนวคิดใหม่ที่เราเห็นในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาจึงเป็นประวัติศาสตร์ในเชิงประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ หรือวิวัฒนาการของโลกและมนุษย์ เช่น *เซเปียนส์ ประวัติย่อมนุษยชาติ* ของยูวัล โนอาห์ แฮรารี

ภาคที่สองพูดถึงการมองและการเขียนประวัติศาสตร์จากยุโรป เอเชีย อเมริกาและโลกอิสลาม บทที่เกี่ยวกับยุโรป ผู้เขียนเชื่อว่าตำราประวัติศาสตร์โลกที่เขียนเท่าที่ผ่านมามักเขียนโดยมองจากยุโรปเป็นศูนย์กลาง (ซึ่งเป็นเรื่องจริง เพราะถ้าดูตำราประวัติศาสตร์โลกที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษไม่ว่าจะเล่มไหน เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับยุโรปทั้งสิ้น จะมีเกี่ยวกับเอเชียก็ประมาณหนึ่งในสี่ส่วนที่เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นเป็นส่วนน้อยนิด) แต่จะว่าไปก็ไม่ใช่ว่าเรื่องแปลกเพราะประวัติศาสตร์โลกที่เขียนกันมาตั้งแต่สมัยกรีกเขียนโดยชาวกรีก พวกเขาถือว่าชนชาติยุโรปสูงส่งกว่าชนชาติเอเชีย (อย่างเปอร์เซีย) ต่อมาพอยุโรปรับศาสนาคริสต์เข้ามา ชนชาติยุโรปก็มองตนเองว่าเป็นคริสตชน ในขณะที่คนเอเชียเป็นพวกนอกกรีต แต่ยังมีอารยธรรมกว่าพวกที่ไม่มีศาสนาเลย พอเข้ายุคสมัยใหม่ คนยุโรปก็มองว่าตนเป็นคนที่พัฒนาแล้ว ในขณะที่คนเอเชียเป็นชาติที่การพัฒนาหยุดนิ่งมาตั้งแต่ยุคกลาง โดยสรุปการเขียนประวัติศาสตร์โลกตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยใหม่ของชาวยุโรปอาจจะต่างสมัยกันแต่โครงสร้างทางความคิดไม่ได้เปลี่ยน

ผู้เขียนชี้ต่อไปว่าการมองโลกจากบรรทัดฐานของยุโรปเช่นนี้ส่งผลถึงการนิยามคำว่า “ภาคพื้นทวีป” ซึ่งไม่มีความแน่นอนและไม่มีหลักการทางกายภาพอะไรมารองรับว่าแคไหนถึงจะเรียกว่าภาคพื้นทวีป เช่น ยูเรเชียซึ่งเป็นภาคพื้นทวีปยุโรปต่อกับเอเชียกินดินแดนจากไหนถึงไหน และ “ตะวันตก” มีขอบเขตจากไหนถึงไหน คำว่า “ตะวันตก” หากดูในแผนที่โลกสามารถตีความได้ถึงเจ็ดแบบ แบบแรกคือ กินอาณาเขตแค่ยุโรปตะวันตกอย่างเดียว แบบที่สองคือยุโรปตะวันตกกับทวีปอเมริกาเหนือ แบบที่สามคือรวมไปถึงทวีปออสเตรเลียด้วย ช่วงที่ญี่ปุ่นผงาดขึ้นมาเมื่ออำนาจในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ญี่ปุ่นถูกรวมเข้าเป็นชาติ “ตะวันตก” ด้วย ในขณะที่สหภาพโซเวียตบางช่วงก็ถูกรวมอยู่ใน “ตะวันตก” แต่ในช่วงสงครามเย็นกลับไปอยู่ในค่าย “ตะวันออก” ในขณะที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองโดยฝ่ายพันธมิตร ทั้ง ๆ ที่ไม่มีอะไรคล้ายคลึงเลยไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ศาสนาหรือวัฒนธรรม เมื่อเทียบกับประเทศต่าง ๆ ในยุโรป จึงจะเห็นได้ว่าการกำหนดภูมิภาคต่าง ๆ ในโลกเปลี่ยนไปตามบริบทและตามฐานความคิดของประเทศมหาอำนาจ

บทที่เกี่ยวกับเอเชีย ผู้เขียนดูประวัติศาสตร์โลกจากมุมมองของประวัติศาสตร์เอเชีย โดยชี้ว่าคอนเซ็ปต์ของภูมิภาคเอเชีย หรือ ยูเรเชียเป็นมรดกตกทอดจากการมองประวัติศาสตร์โดยมียุโรปเป็นศูนย์กลาง การจะหลุดจากการอบความคิดนี้ควรดูประวัติศาสตร์เอเชียจากมุมมองของสิ่งแวดล้อมและชีววิทยาที่มีความหลากหลาย เพราะสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศมีส่วนมากในการกำหนดวิถีชีวิต การมองโลกและการรวมกลุ่มของผู้คน ผู้เขียนชี้ว่าเอเชียแบ่งตามสภาพภูมิประเทศได้เป็นสี่ส่วน คือ เอเชียเหนือ เอเชียใต้ เอเชียตะวันออก และเอเชียตะวันตก เอเชียเหนือเป็นส่วนที่หนาวมากไม่ค่อยมีคนอาศัยอยู่ ส่วนที่เหลือสามส่วนเป็นบ่อเกิดของอารยธรรมต่าง ๆ ในขณะเดียวกันหากแบ่งจากแง่ของภาษาจะแบ่งได้สามภูมิภาค คือ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกซึ่งเขียนตัวอักษรจากบนลงล่าง (เช่น ภาษาจีนหรือภาษาญี่ปุ่น) ภูมิภาคเอเชียใต้ซึ่งเขียนตัวอักษรจากซ้ายไปขวา และภูมิภาคเอเชียตะวันตกซึ่งเขียนตัวอักษรจากขวาไปซ้าย (เช่น ภาษาอาหรับ) แต่ละภาคเชื่อมกันมาตั้งแต่โบราณโดยเส้นทาง (การค้า) สายไหม

หากจะแบ่งเอเชียตามสภาพภูมิอากาศแบ่งได้ใหญ่ ๆ สองส่วนคือ ส่วนเหนือซึ่งมีอากาศหนาวแห้ง และส่วนใต้ซึ่งมีอากาศร้อนชื้น วิถีชีวิตและการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของคนก็ถูกกำหนดโดยสภาพอากาศ คนในดินแดนตอนเหนือจะเลี้ยงสัตว์เร็วร้อน ในขณะที่คนในดินแดนตอนใต้จะทำเกษตรกรรม ในคริสต์ศตวรรษที่ 3 เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ คือโลกหนาวขึ้น ทำให้ชนชาติที่เลี้ยงสัตว์เร็วร้อนอพยพลงไปได้ แต่พอศตวรรษที่ 9-10 โลกอุ่นขึ้นก็เกิดการอพยพอีกระลอก จากตอนเหนือไปทางตะวันตก อย่างตุรกีหรือจากเอเชียกลางไปยุโรป พอเข้าศตวรรษที่ 14 โลกหนาวขึ้นอีกรอบ ทำให้เส้นทางการค้ายุโรปกับเอเชียเปลี่ยนจากเส้นทางสายใหม่เป็นเส้นทางทะเล ผู้เขียนชี้ว่าตลอดระยะเวลาสองพันกว่าปีนี้เกิดรัฐใหญ่ ๆ ในเอเชียอย่างราชวงศ์หมองโกล และราชวงศ์ถัง แต่พอถึงยุคการเดินทางเรือของชาวยุโรป ในศตวรรษที่ 15 จีนอ่อนแอลง การค้าในแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนที่พ่อค้าอาหรับครอบครองก็ตกไปเป็นของชาวยุโรปแทน มีหน้าข้าพคนยุโรปอพยพไปอยู่อเมริกา เกิดการค้ำระหว่งยุโรปตะวันตก อเมริกาตะวันออก และอัฟริกาตะวันตก ทำให้เอเชียจากที่เคยเป็นผู้ผลิตต้องกลายเป็นผู้บริโภคสินค้าของยุโรปแทน โดยรวมแล้วบั้นหน้หยาบทรูปได้ค่อนข้างยาก ผู้เขียนส่งท้ายด้วยการไม่เห็นด้วยกับทฤษฎี “ทางแยกระหว่างเอเชียกับยุโรป” ของเคนเนธ พอมเมอริ่งส์ (Great Divergence, 2000) ที่ว่าด้วยยุโรปที่พัฒนาแซงหน้าเอเชียขึ้นมาในปลายศตวรรษที่ 18 เพราะเอเชียกับยุโรปมีความแตกต่างกันมากในทางสิ่งแวดล้อมและชีววิทยา เส้นทางการพัฒนาจึงย่อมแตกต่างกัน โครงสร้างสังคมและการเมืองก็แตกต่างกันจึงไม่ควรนำมาเทียบกัน

บทต่อมาเป็นบทที่ข้าพเจ้าเปิดอ่านก่อนใครเพราะเป็นเรื่องว่าที่ผ่านมานี้ญี่ปุ่นมองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างไร แต่น่าเสียดายที่ผู้เขียนพูดในเชิงกว้าง ๆ ไม่ได้ลงลึกเรื่องนโยบายการทูตกับอาเซียนมากเท่าใดนัก ผู้เขียนเริ่มจากการแบ่งภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกว่าไม่มีความแน่นอนและตายตัว “โลกตะวันออก” กับ “โลกตะวันตก” มีนิยามต่างกันไปตามเหตุการณ์การเมืองและยุคสมัย การนิยามภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่ามีดินแดนจากไหนถึงไหนก็ต่างกันไปตามยุคสมัยเช่นเดียวกัน สิ่งที่นำเสนอในบทความนี้น่าจะเป็นการพูดถึงการทูต

ของญี่ปุ่นกับเอเชียหลังสงครามโลกครั้งที่สองว่าใช้สัตว์เป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์ เริ่มจากการส่งช้างมาจากรัฐบาลไทยและอินเดีย ต่อมากับรับหมีโคบาล่าจากออสเตรเลีย นอกจากนั้นพม่าก็เป็นประเทศที่ญี่ปุ่นพยายามสร้างความสัมพันธ์ด้วยหลังสงครามถึงแม้ว่าพม่าตอนนั้นยังไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกอาเซียน

ภาคที่สามพูดถึงการมองประวัติศาสตร์จากแนวคิดทางสังคมศาสตร์ เริ่มจากแนวคิดเรื่องการตลาด แนวคิดเกี่ยวกับสังคมภาคประชาชนหรือ civil society แนวคิดเกี่ยวกับ “รัฐชาติ” แนวคิดเรื่องสงครามและการทูต แนวคิดว่าด้วยครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป แนวคิดเรื่องวรรณกรรมของจีนและเกาหลี ตบท้ายด้วยแนวคิดเกี่ยวกับศาสนา

จะเห็นว่าแต่ละบทมีธีมที่แตกต่างกันไป ส่วนใหญ่จะเริ่มจากการอธิบายหลักการพื้นฐานของแนวคิดนั้น ๆ เช่น ศาสนาคืออะไร แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะเข้าใจง่ายไปทุกบท บทที่อ่านแล้วค่อนข้างผิดหวังคือบทสุดท้าย ทั้ง ๆ ที่ศาสนาเป็นแนวคิดพื้นฐานของมนุษย์แต่เนื้อหากลับเข้าใจยาก บทที่อ่านสนุกและน่าจะนำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาของไทยได้น่าจะเป็นบทที่เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องครอบครัว ซึ่งพูดถึงแนวคิดของครอบครัวสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในโลกตะวันตกและต่อมาในญี่ปุ่น ผู้เขียนชี้ว่าเดิมฐานครอบครัวของญี่ปุ่นอยู่ในรูปของตระกูล แต่พอหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ระบบตระกูลถูกย่อยสลายลงเหลือเป็นครอบครัว แกมเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีพ่อ แม่ และลูกสองคน (เป็นส่วนใหญ่) มีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน พ่อเป็น ช่างารวิมัง หรือมนุษย์เงินเดือนออกไปทำงานนอกบ้าน แม่เป็นแม่บ้านและเลี้ยงลูก นี่คือภาพของครอบครัวสมบูรณ์แบบตามแบบฉบับของญี่ปุ่น อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้นั้นคลอนไปในยุคหลังสมัยใหม่เมื่อนิยามของครอบครัวมีความหลากหลายขึ้นและมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น ครอบครัวไม่จำเป็นต้องมีแต่พ่อแม่ลูกเสมอไป อาจจะมีการหย่าร้าง หรือเป็นครอบครัวพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว หรือมีลูกโดยไม่ได้แต่งงาน หรือลูกมีเพศภาวะที่หลากหลายมากขึ้น

